

Алла Киридон
Доктор історичних наук, професор,
Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СТРУКТУРУВАННЯ СМИСЛОВОГО ПРОСТОРУ

Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до загальної тематики європейської ідентичності. У статті з'ясовуються причин актуалізації проблеми; обґрунтовується використання концепту; розглядається його трактування в нормативно-правовому полі Європейського Союзу; осмислюється характер та механізми творення. Пропонується інтерпретаційна схема для окреслення процесів творення європейської ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, європейська ідентичність, національна ідентичність, Європейський Союз, глобалізація, цінності.

Проблема ідентичності в сучасному науковому дискурсивному просторі поліваріантна і надзвичайно складна. Її порушення вимагає поглибленого аналізу принаймні кількох аспектів, які в сукупності становлять концентроване поле, у фокусі якого знаходиться ядро конструювання ідентичності. М. Кастельс у образній науковій формі називає глобалізацію та ідентичність двома символами сучасності, силами, що структурують щойно народжуваний новий світ [1, с.14]. Це твердження влучно відображає, з одного боку, суть сучасних трансформаційних змін на просторі Європи, а, з іншого, зміст і направленість процесів конструювання європейської ідентичності.

У нових умовах постає питання про характер і направленість вектору процесів розвитку сучасної Європи. При цьому, водночас спостерігається підвищений інтерес до загальної тематики європейської ідентичності. Європейський Союз розглядає європейську ідентичність як вирішальний та вагомий крок у легітимації цього наднаціонального утворення. Відтак

спільна політико-правова та культурно-історична ідентичність її частин повинна ствердити єдність Євросоюзу.

Мета статті обумовлена необхідністю комплексного аналізу підходів до феномену європейської ідентичності, визначення базових характеристик останньої та вибудовування концептуального каркасу понятійного дискурсу. При цьому «європейська ідентичність» розглядається нами радше не як явище, а як умовний конструкт. Посутнім є те, що уявлення про ідентичність формується у процесі маркування назви – «європейська», яка вказує на просторову та культурну локалізацію проблеми.

Визначена мета передбачає вирішення низки таких завдань: з'ясування причин актуалізації проблеми; обґрунтування використання концепту; експлікація поняття у широкому та вузькому значенні; виявлення особливостей його трактування в нормативно-правовому полі ЄС; осмислення характеру та механізмів творення; вироблення інтерпретаційної схеми для окреслення процесів творення європейської ідентичності.

Проблематика ідентичності у найширшому понятійному вимірі стало зберігає свою значущість та актуальність попри тривалу еволюцію в підходах та поліфонію інтерпретацій. Теоретичне осмислення порушеної проблеми базоване на існуючих напрацюваннях у різних царинах гуманітаристики. Так, історична еволюція досліджень ідентичності на різних її рівнях й у багатьох аспектах простежується в роботах класиків філософії, психології та соціології (зокрема, Е. Дюркгайма, Е. Еріксона, Г. Зіммеля, З. Фрейда, Е. Фромма). Значну роботу щодо дослідження ідентичності проведено в межах антропологічної традиції (Ф. Ар'єс, Р. Бенедикт, Р. Босс, М. Еліаде А. Кардінер, К. Леві-Строс, Б. Малиновський, Е. Б. Тейлор) та пов'язаних з нею історичних і культурологічних (Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф, А. Тойнбі, О. Шпенглер), соціально-антропологічних і етнометодологічних шкіл (П. Бурд'є, Г. Гарфінкель, Х. Сакс, Й. Хейзінга). Альтернативну теорію ідентичності пропонує соціальна феноменологія в особі таких авторів як: Е. Гуссерль, Б. Вальденфельс, М. Мамардашвілі, Д. Уолш, М. Шелер,

А. Шюц. Різні експлікації феномену безпосередньо чи опосередковано знайшли висвітлення в роботах таких авторів: Т. Адорно, Дж. Алмонд, У. Альтерматт, Д. Арчібуті, Е. Балібар, У. Бек, С. Бенхабіб, Дж. Барбер, З. Бауман, У. Бек, П. Бергер, П. Бурдьє, М. Валлерстайн, М. Вінтл, Д. Вояковський, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, М. Гібернау, Е. Гофман, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, Е. Еріксон, М. Загар, П. Г. Кільманзегг, В. Кімлічка, П. Краус, М. Крепон, Т. Лукман, Р. Мейжр, І. Нойман, К. Помян, Е. Райтер, К. Рамфорд, П. Рікер, Р. Робертсон, Е. Сміт, М. Сорес, Ж.-К. Тебо, Ч. Тейлор, Д. Уельш, Е. Хобсбаум, К. Хюбнер, В. Хьосле, Р. Швед, П. Шеффер, Дж. Шоттер, Д. Якобс та ін.

Проблематика сучасних ідентичностей, зокрема етнокультурних, етнічних, соціальних та ін., є також актуальною в роботах українських дослідників (Л. Ази, В. Андрусіва, В. Арбеніної, Ю. Арутюняна, Є. Афоніна, В. Воронкової, Т. Воропай, О. Горенка, Я. Грицака, В. Євтуха, С. Йосипенка, А. Киридон, М. Козловця, Н. Костенко, Г. Куц, С. Макєєва, А. Мартинова, Т. Метельової, Л. Нагорної, С. Оксамитної, Ю. Павленка, Н. Пелагеші, Н. Погорілої, А. Прилуцької, А. Ручки, Т. Рудницької, М. Рябчука, Є. Тихомирової, В. Трощинського, С. Трояна, В. Філіпчука, Л. Хашиєвої, В. Черниш, Е. Швачко, О. Шморгун, М. Шульги, О. Ярош та ін.).

Оскільки дискурс ідентичності виопуклюється під час глибинних трансформацій та за потреби пошуку нових орієнтирів, спробуємо у загальних рисах окреслити *причини актуалізації* дискусії щодо європейської ідентичності наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. Так, Кріс Шор (C. Shore) вирізняє дві головні причини зацікавленості проблематикою ідентичності в Європі, підкреслюючи при цьому існуючий дефіцит європейської ідентичності: політичну і комерційно-господарчу [2, с.161]. Пропонуємо виокремити такі причини:

- Поява на геополітичній карті світу Європейського Союзу та процес подальшого його розширення.

- Карколомні зміни загального світоустрою та світооблаштування, формування нового світопорядку. (Кардинальна зміна міжнародно-політичної парадигми внаслідок революцій кінця 1980-х рр., розпаду СРСР, закінчення «холодної війни» тощо. Як зазначає Р. Дарендорф, «революція 1989 року і глобалізація відкрили зачинені раніше двері»[3, с.102]).

- Активні процеси глобалізації, за якої відбувається форматування нових механізмів культуротворення, нової ієрархії локальних культур. (Відомий німецький соціолог У. Бек визначає глобалізацію як «процеси, в яких національні держави та їх суверенітет влітаються в павутину транснаціональних акторів і підпорядковуються їх владним можливостям, їх орієнтації та ідентичності». Зауважимо, що на думку автора, це процес, який «створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третьої культури» [4]. Водночас російський політолог А. Уткін зауважує, що глобалізація вельми специфічно інтегрує світ: одні інтеграційні зусилля призводять до очікуваного об'єднувального результату, інші оголюють непримиренні суперечності. Як наслідок такого суперечливого процесу глобалізації може виникнути криза ціннісних орієнтацій та криза цивілізаційної рівноваги у світі [5]).

- Зміна природи, структури й форм модерних держав. (У цьому сенсі йдеться про «денаціоналізацію – ерозію, але й можливу трансформацію національної держави у державу транснаціональну» [4, с.31–34]. Динамічність перетворень національних і політичних систем та відповідно детермінована специфіка зовнішньополітичних стратегій окремих держав).

- Зміна характеру цивілізаційних загроз і нездатність національних держав самостійно вирішувати проблеми глобального масштабу та значення (регулювання економіки, боротьба проти тероризму та морського піратства, захист прав людини тощо).

- Руйнування/стирання кордонів внаслідок розвитку світової та регіональної інтеграції, економічної глобалізації; посилення ролі

трансекономічних корпорацій на світовій арені.

- Формування інформаційного суспільства, що за допомогою всесвітньої мережі Інтернет також долає державні кордони. Нові умови різнорівневого комунікування між державами та окремими громадянами.

- Потреба альтернативних орієнтирів (колишні підходи/орієнтири, що давали можливість орієнтуватися в житті, вже не дієві й мало що пояснюють. Як підкреслює Р. Дарендорф: «У цьому світі без опори люди шукають нових зв'язків...» [3, с.27]).

- Зростання рівня масових міграцій людей; появи феномену номадизму¹ як нового способу життя та мислення людини у ХХІ ст.

- Трансформування смислового поля диспозиції Свій-Чужий-Інший.

- Трансформація ідентичності під впливом внутрішніх, регіональних і глобальних чинників в умовах мінливості глобалізованого світу. (Вилоновується палімпсестна ідентичність. Як зазначає З. Бауман, така ідентичність «плинної сучасності» змінює режими пам'яті й забуття (останнє стає значущішим, ніж увічнення).

- Поширення універсальних форм матеріальної та духовної культури.

- Формування нових відносин у просторі криз ідентичностей та ін.

Інтерпретативні рамки дослідження виловуються на підставі твердження П. Бергера: «Ідентичність залишається незрозумілою, поки вона не має місця в світі» [6, с.281]; тобто – ідентичність претендує на «розміщення». Відповідно параметри ідентичності мають корелювати з просторовими, смисловими, ціннісними та часовими формами.

Відтак видається за доцільне увиразнити широке й вузьке смислове використання концепту «європейська ідентичність», усвідомлюючи умовність будь-яких поділів. Зокрема у широкому розумінні йдеться про маркування європейськості за географічною належністю. У вузькому – про

¹ Номадизм – це сучасне наукове поняття, що означає: 1) кочовий (мобільний) спосіб життя людей, характерний для носіїв субкультури ХХІ ст.; 2) концепцію, згідно з якою майбутнє людства бачиться не в національно-територіальній залежності та обмеженості, а у вільному пересуванні по всій планеті людей та їх творинь; всепланетне козівництво.

ідентичність належних до спільноти Європейського Союзу громадян, тобто як конструкт Євросоюзу, як явище, породжене фактом існування Європейського Союзу та його кордонами. Однак і в цьому сенсі можна говорити про дві площини проблеми: «внутрішній вимір» – характеристика процесів в межах Європейського Союзу та поза ними (умовно – між членами Європейського Союзу та Іншими) – «зовнішній вимір».

Принагідно зазначимо, що проблема ідентичності вельми важлива для Європейського Союзу, оскільки, як підкреслюють німецькі дослідники М. Яхтенфукс та Б. Колер-Кох, Європейський Союз – це не лише інститут, що допомагає вдосконалити механізми вирішення спільних проблем та конфліктів, «Європейський Союз – це нормативний політичний устрій, що має вирішальний вплив на індивідуальне та колективне життя» [7, с.29].

Базовим положенням міркувань є те, що ідентичність – тимчасовий, відносний, незавершений конструкт, що має онтологічний статус проекту чи постулату. М. Кастельс під ідентичністю розуміє процес, через який соціальний актор впізнає себе і конструює смисли, головно на основі певної культурної властивості або сукупності властивостей, окрім ширшої співвіднесеності з іншими соціальними структурами [1, с.43]. Іспанська дослідниця М. Гібернау стверджує, що європейська ідентичність, як і національна ідентичність, коли її прищеплює держава, – це спрямована згори вниз інституційно створена ідентичність, призначена сприяти зв'язкам солідарності серед розмаїтого населення, але, разом з тим, це більшою мірою проект на майбутнє, ніж реальність [8, с.151].

На підставі методологічного доробку конструктивістів, європейську ідентичність можемо розглядати як конструйований феномен. З цього випливає, що 1) існують цілі, задля досягнення яких європейська ідентичність створюється; 2) європейська ідентичність постає як результат реалізації європейською елітою політики ідентичності [9, с.68].

Наша модель будується з урахуванням того, що ідентичність ніяким чином не розглядається як стабільне осердя самості, а навпаки артикулює

неможливість такої інтегральної, гармонійної, заданої на всі часи моделі.

Відтак ідентичність має:

- ареал поширення,
- темпоральну визначеність,
- форми прояву,
- атрибутацію тощо.

Ідентичність виникає з серії ситуативних (політичних, культурних та інших подій) і змінюється теж ситуативно. Маркери ідентичності рухливі, вони обумовлюються безліччю чинників: географією культурних ареалів, історичними кордонами соціополітичних утворень, маргіналізацією або націоналізацією суспільства, трансформаціями в будь-якому елементі соціокультурної системи тощо [10]. Ідентичність є своєрідним інструментом для розпізнання й структурування реальності в часі й просторі, розставлення в ній акцентів й відновлення визначеності. Йдеться про визначеність швидше процедурну, ніж змістовну, визначеність маркування, називання людей, речей і відносин легалізованим чи узгодженим ім'ям [11].

Як слушно зауважує В. Мартьянов, «ідентичність як проблема виникає під час змін, у ситуації, коли вимагається об'єднати новою синтетичною ідентичністю традиційні «самоочевидні» ідентичності, створити нове соціокультурне колективне Я, наприклад ту ж націю-державу» [12].

В умовах постмодерного суспільства з його багатомірністю топологічної диференціації (П. Бурдьє) ідентичності конструюються у взаємодії різноманітних, часом суперечливих дискурсів, практик і позицій у межах дискурсивних формацій, які лише назагал визначають, «що може й повинно бути сказане» (М. Фуко). Такі конструкти неминуче мультипліцитні, фрагментарні, постійно перебувають у процесі змін і трансформацій. У дослідженні ми орієнтувалися на дискурсивний підхід, що сприймає ідентичність, як те, що перформативно породжується діями, які ефективно функціонують у певному континуумі.

Процес формування європейської ідентичності безпосередньо пов'язаний із традиційними та актуальними уявленнями про саму Європу та спільноту європейських громадян. При цьому усвідомлюємо, що «ментальна географія» (як спроба систематизації та оцінки уявлень про навколишній простір) має незаперечну феноменологічну природу [13, с.259].

Європа залишається плодом власної історичної свідомості, на основі якої вибудовується економічна, політична, культурна єдність. Водночас пошуки «вічної» Європи стають способом самоідентифікації європейських народів. Польська дослідниця О. Гнатюк відзначає, що «коли заходить розмова про європейську ідентичність, зазвичай апелюють до поняття спільноти, опертої на середземноморській (грецькій і римській) культурі та на християнстві (іноді разом з його коренями), яке сформувало Європу, а також – хоч і не завжди – до спадщини епохи Ренесансу» [14, с.66].

Наразі термін «європейська ідентичність» використовується в такій кількості різних контекстів, що в результаті значення цього поняття стає настільки розмитим, що майже повністю втрачає будь-яку аналітичну точність [15]. На різні підходи до визнання або невизнання самого факту наявності європейської колективної ідентичності в історіографії вказує А. Мартинов [16, с.325]. Так, Г. Безьєр зазначає, що історичний період домінування в Європі тоталітарних нацистських та фашистських режимів став однією з причин дуалізму національних ідентичностей європейських народів та наднаціональних ідентичностей європейських еліт [17]. Натомість Р. Ельм веде мову про континуїтет європейської ідентичності впродовж усіх періодів історії Європи [18]. Х. Каєбле показав, як змінювалося сприйняття Європи європейцями впродовж XIX–XX століть. На його думку, європейська «уявна спільнота» як певна «єдність» існує принаймні впродовж двох століть [19]. Однак Г. Брунн в монографії «Історія європейської інтеграції від 1945 р. до сьогодення» доводить, що формування колективної європейської ідентичності відбувалося лише після творення наднаціональних європейських інституцій [20].

Українська дослідниця Н. Пеллагеша пояснює подібне розмежування поглядів намаганням авторів з'ясувати, «чи перейшли процеси євроінтеграції ту межу, за якою з далеких для пересічної людини міждержавних відносин вони перетворюються на частину її життя, впливаючи на свідомість, світогляд та життєву позицію». При цьому авторка підкреслює: «Ідея Європи концептуалізується через ідентичність» [9, с.66].

Європейський Союз складає іспит великого соціально інженерного експерименту, суть якого полягає у спробах збереження і підтримання різних форм групової ідентичності. Спільна європейська ідентичність, яка формується в країнах ЄС, є сумісною з національними ідентичностями держав-членів Євросоюзу [16, с.326]. Кожен рухається за своєю власною траєкторією, але об'єднується єдиним етичним імперативом. Хоча європейські культури дійсно різноманітні, їх єдність в Європейському Союзі визначає європейську культурну концепцію [21]. Це дозволяє підтримувати національні та регіональні традиції, оскільки надає можливість комбінувати культурні розбіжності на загальних підставах. При цьому також варто враховувати те, що в умовах глобалізації світової політичної системи та внутрішньої трансформації національних держав відбувається переосмислення традиційних концептів національної ідентичності та громадянства. Ця тенденція реалізується в явищах нівелювання кордонів між національними державами, зростання рівня людської мобільності, збільшення кількості та посилення впливовості національних меншин у різних країнах світу. У результаті описаних процесів такі характеристики як етнос, народ, нація все більше «розмиваються», а реальний онтологічний статус цих спільнот постійно піддається сумніву.

Як зауважує Е. Сміт, створення культурного простору споріднених культур, наприклад європейської, означатиме, що вона буде заснована на ґрунті спільної європейської культурної спадщини (міфів, символів, вартостей, спогадів) і то так, що вони не конкуруватимуть з іще сильними й могутніми національними культурами. Тільки таким чином буде витворений

новий тип колективної ідентичності, що охоплює, але не скасовує окремі нації [22, с.182].

Йдеться про народження нового типу колективної ідентичності, функції якої відрізняються від функцій ідентичності національної. З цієї точки зору вона постає як ще одна колективна ідентичність, що існує поряд з іншими колективними ідентичностями громадян країн-членів ЄС [9, с.68].

На сьогодні окреслилося декілька основних підходів до розуміння європейської ідентичності та оцінки її місця в житті Європи. Одні автори заперечують право на існування європейської ідентичності, апелюючи до сили національно-політичного елементу і висуваючи як визначальну національно-державну ідентичність народів Європи. Інші говорять про виникнення постнаціонального європейського простору, висуваючи концепції «єдиної Європи» або «Європи регіонів», у яких, навпаки, на перше місце висувається європейська ідентичність або європейська регіональна ідентичність і втрачається значення національно-державної ідентичності. Це викликає спротив національно-свідомого громадянства європейських країн, котре вбачає у цьому загрозу власній національній приналежності. Існує й третій, найоптимальніший, на наш погляд, підхід до проблеми європейської ідентичності. Він передбачає органічне поєднання трьох можливих рівнів самоідентифікації спільнот об'єднаної Європи:

- національний, що існує на звичному для нас державному рівні;
- панєвропейський (транснаціональний), що формується на наднаціональному рівні, створюючи такий феномен як «європейська ідентичність»;
- етнічний, що спостерігається на регіональному рівні поліетнічних суспільств [23, с.73].

М. Загар так характеризує нову європейську ідентичність: інклюзивна; багатосарова та множинна (зможе інкорпорувати багато існуючих різних субнаціональних (регіональних), національних та наднаціональних ідентичностей); міжкультурна, багатокультурна (буде визнавати, поважати та сприяти розвитку існуючого різноманіття, але також спроможна виробляти

нові ідентичності); побудована на основі демократії та на демократичному баченні спільної Європи; побудована на наднаціональному, демократичному патріотизмі [24].

З огляду на появу нового феномену, С. Хантінгтон зазначив: «Найвиразніше виникнення нової, «наднаціональної ідентичності» проявилось в Європі; при цьому воно сприяло подальшому звуженню ідентичності у багатьох європейських народів: шотландці все рідше ототожнюють себе з Великобританією, однак охоче зараховують себе до європейців – тобто ідентичність шотландська виростає з ідентичності європейської» [25, с.38]. Видається важливим зауважити, що національні ідентичності є переважно культурними, а європейська ідентичність інструментальною.

Водночас пам'ятаємо, що для появи будь-якого типу колективної або особистої ідентичності має з'явитися образ «іншого», на тлі якого і відбувається процес самоідентифікації. Саме «іншість» постає поштовхом для формування ідентичності. Культурні ідентичності завжди є гетерогеннішими та складнішими, ніж це передбачає їх інструменталізація. «Немає ідентичності, яка визначала б себе інакше, ніж як через свій зв'язок з численними іншостями, які вона успадковує, і до яких вона, з огляду на це, належить», – зауважує сучасний французький філософ М. Крепон [26, с.96].

Очевидно, що з огляду на існування чітко визначених кордонів ЄС «інший» автоматично з'являється за межами цих кордонів. Тому об'єктивною основою постановки європейської ідентичності є дихотомія «ми – вони», яка виражається в протиставленні «ми – громадяни Європейського Союзу, а вони (ті, хто за кордоном) – ні». У цьому контексті заслуговує на увагу модель процесу створення будь-якої колективної ідентичності: «Створення кордонів є першою стадією, тому що вони позначають різницю між внутрішнім та зовнішнім, чужим та своїм, рідним та нерідним, друзями та недругами, культурою та природою, просвітництвом та варварством» [27, р. 34]. Підкреслимо також, що колективна ідентичність «європейець», що

ґрунтується на усвідомленні особливості географічного положення та відокремленості території Європи певними (нехай навіть уявними) кордонами, є укоріненою в історії субконтиненту та свідомості народів Європи. С. Карпов пише з цього приводу: «Поряд з формуванням націй одним з феноменів раннього нового часу було усвідомлення європейцями своєї культурно-політичної спільності. Поняття Європа стало актуальним на фоні відкриття нових континентів та знайомства з іншими цивілізаціями, релігіями та культурами. При всіх етнічних та конфесіональних відмінностях європейські народи об'єднувала спільність історичного походження, території, християнської віри, культурних та політичних традицій» [28, с.20].

Концепції європейської ідентичності, що активно розроблялися з моменту проголошення «Декларації європейської ідентичності» (1973 р.), вибудовуються головним чином навколо «ми-почуття», яке повинні розділяти усі, хто ідентифікує себе як європейця. При цьому методологічно в основу поняття європейської ідентичності від початку було покладене невирішене запитання: хто такі «ми»? Це фактично означає, що подальший дискурс щодо європейської ідентичності базується на уявленні про певну «ідеальну спільноту», якої можливо взагалі не існує на онтологічному рівні реальності. З іншого боку, ідентичності за типом «ми-європейці» можна надати й іншу інтерпретацію – як спільноті, що покладає в основу свого існування європейські цінності: свободу особистості, ліберальну економіку, демократичні норми права, етнокультуралізм. Однак у такому випадку кордони Європи значно розширяться, оскільки відповідні цінності є сьогодні не лише європейськими [15].

Польський соціолог Д. Вояковський на підставі загального аналізу інтерв'ю (ключовими питаннями були: Що означає Європа? Якими є кордони Європи? Що є європейськими цінностями? Що єднає й розділяє європейців? Хто є європейцем? та ін.) виявляє існування кількох версій інтерпретації Європи й відповідно виокремлює чотири типи проектів європейськості [29, с.166–167]:

- 1) загальнокультурний (внутрішній):
- 2) релігійний (християнський);
- 3) унійний (Назва проекту вказує, що головним аспектом, елементом і контекстом європейськості в цій її інтерпретації є Європейський Союз [29, с.176]);
- 4) зовнішній (західний) (Специфіку цього проекту визначають не скільки змісти, приписувані Європі, стільки сприймання їх як зовнішніх щодо ситуації співрозмовника та його місця проживання. Проект є скептичним підходом до Європи й разом до Європейського Союзу. Європейськість по-різному трактується – як термін, що не має реальних позначок, як щось видумане Європейським Союзом, нарешті зовсім як у проекті Європейського Союзу, як своєрідний стиль життя й високий рівень споживання [29, с.184]).

Існування європейської ідентичності впливає з факту існування кордонів ЄС, оскільки за ними існує образ «іншого», що є необхідною передумовою виникнення будь-якого типу ідентичності. Водночас, як підкреслює М. Крепон, Європа «стала тим, чим вона є, завдяки подвійному рухові: з одного боку, завдяки обмінам та циркуляції між своїми складниками, а з іншого – завдяки виходові за власні межі» [26]. Відтак увиразнюється те, «що не «належить» Європі, так чи так «прийшло до неї», а отже «належить» їй, щонайменше частково; те, що роблять властивим Європі, існує також поза її межами, а отже не належить (чи більше не належить) власне їй».

При аналізі європейської ідентичності, як зазначає О. Толкачов, прийнято виділяти два конкуруючих і взаємовиключних підходи [30]. Перший підхід, що виникнув на початкових етапах європейської інтеграції, означають «союзний націоналізм». Його сутність обумовлювалася тим, що всі країни, які були учасниками європейської інтеграції на зорі створення Європейського Союзу, поєднувала спільна історія, територія, культура. Це стало основою європейської ідентичності. Слід зазначити, що прихильники

концепції союзного націоналізму доволі скептично ставилися до розширення європейського співтовариства.

Втім, перетворення суто економічного об'єднання в політичне призвело до необхідності пошуку нових критеріїв європейської ідентичності. У ролі таких критеріїв стала сприйматися спільність певних цінностей: демократія, правова держава, повага відмінностей (тобто, толерантність). Найвищою цінністю вважався індивід, а соціальне життя було покликане слугувати для забезпечення його комфортних умов існування. Такий новий підхід до розуміння європейської ідентичності отримав назву «патріотичний конституціоналізм». Означені цінності актуальні для сучасного Євросоюзу [31, с.61].

На підставі аналізу документів Європейського Союзу, Т. Гладяк висновує, що термін «ідентичність» вживається в документах, що регулюють справи Європейського Союзу, у двох найтипівіших контекстах. По-перше, це твердження, що на рівні Союзу існує потреба в спільній ідентичності. По-друге, це заклики поважати національні ідентичності тих країн, що до нього входять [32]. Так, у Договорі Європейського Союзу від 29 липня 1992 р. (Маастріхтський Договір), європейська ідентичність трактується як мета, якої слід досягнути у військовій обороні, побудованій на принципі колективної безпеки. Як сказано в Декларації Західноєвропейського Союзу, надзвичайно важливим кроком на шляху до побудови «справжньої ідентичності європейської безпеки й оборони» є поступове злиття Західно-Європейського і Європейського Союзів. З іншого боку, у Статті «F» Маастріхтського Договору зазначено: «Союз поважатиме національні ідентичності країн-учасниць». Водночас складається доволі парадоксальна ситуація: коли йдеться про те, чим є європейська ідентичність, офіційні документи подають її і як «щось», чого немає, і, водночас, «щось», розвитку чого керівництво Євросоюзу сприяє і в рамках чийх кордонів керує [32].

У Хартії Європейської ідентичності подано характеристику європейської ідентичності. По-перше, вона розглядається як спільність долі, залежність народів Європи один від одного у спільному будівництві мирного європейського порядку. По-друге, європейська ідентичність виявляється у спільності цінностей, що беруть початок у класичній старовині, християнстві, Ренесансі та Просвітництві й засновані на толерантності, гуманізмі й братерстві, визнанні фундаментальних прав людини і норм права, котрі впроваджені в загальних принципах, що підтверджують волю індивідуальної і соціальної відповідальності. По-третє, європейська ідентичність постає як спільність життєвого простору, в якому розвивається європейське громадянство, згідно з яким всі громадяни у державах-членах мають ті самі права й обов'язки. По-четверте, європейська ідентичність виявляється у специфічній відповідальності: тільки через співробітництво, згуртованість і єдність може Європа ефективно допомагати вирішувати власні та світові проблеми, розбіжність у європейській політиці – безвідповідальність, яка може привести до хаосу [33, с.56–57].

Заслуговують на увагу питання механізму формування ідентичностей. Так, П. Кільманзегг зауважує, що колективні ідентичності – явище набуте. Вони не є чимось природним, навпаки – це штучні феномени, які змінюються історично протягом тривалого часу. Базовими параметрами формування колективних ідентичностей є комунікація, пам'ять, досвід. Спільність цих засад забезпечує появу традицій, які сприяють становленню тривалих колективних ідентичностей.

На думку Е. Сміта, саме пам'ять посідає центральне місце у створенні ідентичностей і культур. «Немає глобальної «ідентичності в процесі формування»; глобальна культура може бути лише позбавленою спогадів конструкцією з національних елементів, на які вона й розпадається. Але культура, позбавлена спогадів, – це суперечність; будь-яка спроба створити таку глобальну культуру лише свідчитиме про множинність фольклорних

спогадів та ідентичностей, пограбованих в ім'я створення тієї гігантської bricolage, саморобки» [22, с.165–166].

На ключовій ролі історії та пам'яті у справі формування ідентичності наголошує О. Горенко [13, с.257]. Автор зауважує, що історичний досвід Європи – це процес усвідомлення потреби нової культури політичного і соціального спілкування, котра здатна забезпечити від повторення попередніх жахливих «помилки Фауста». Якщо виходити з того, що історія – це сфера пам'яті, а пам'ять – це наріжний камінь пізнання та самопізнання, – зазначає дослідник, – то цілком очевидно є ключова роль історії у справі формування ідентичності. Адже збереження минулого дає можливість відбутися актові осмислення, фіксації сьогодення і виробленню припущень щодо можливого майбутнього. Європейська ідентичність як тип мислення є феноменом історичним у своїй основі, оскільки вона є ментальним результатом еволюції емпіричного і раціонального. «Пізнавальний» вимір європейської ідентичності є особливістю європейського погляду на світ, на основі якого, власне, й сформувався суто європейський «культурний універсум». Є великий сенс у тлумаченні історичної пам'яті як варіанту своєрідної «культурної угоди». Можна було б додати, що змістом цієї угоди є «селекція досвіду».

Водночас непроста історія країн Європейського Союзу, існування внутрішніх проблем та історичних образ ускладнює процес формування європейської ідентичності та на практиці вимагає від європейців дотримання принципу толерантності. Відтак виправданою в осмисленні минулого видається акцентуація «культури забуття» про найтрагічніші сторінки спільної історії.

Візія Європи як спільноти долі і спільноти культури залишається недостатньо увиразненою. Як зауважує П. Кільманзегг, Європа «не є ні спільнотою комунікації, ні досвіду, вона також є досить обмеженою як спільнота пам'яті» [34, с.39].

Сумнівність існування тривалої європейської ідентичності аргументує Г. Куц, зазначаючи, що, по-перше, Європа не становить комунікативну спільноту, оскільки, вона є багатомовною. По-друге, у європейців відсутня спільна пам'ять стосовно епохальних подій, оскільки кожна європейська країна має власну історію зі своїм минулим, яке може не вписуватися в бажане спільне минуле Європи. Ця пам'ять впливає і на сучасних європейців. Адже роль постаті Наполеона для французів суттєво відрізняється від тієї ролі, яку відіграє ця постать у пам'яті німців чи поляків. Друга світова війна також залишила різні спогади у німців та англійців. По-третє, спільність досвіду також можна вважати проблематичною, оскільки всякий досвід базується на моделях пам'яті. Тобто, сучасність оцінюється, виходячи з існуючих трактувань подій минулого. Утім, саме цей критерій здатний наповнювати європейську ідентичність у майбутньому (так, скажімо, європейці разом набувають спільного досвіду, пов'язаного з використанням єдиної валюти євро) [31, с.63].

Оскільки Європейський Союз за визначенням не є національною державою, консолідованою соціальними, історичними та мовними зв'язками, суттєвою проблемою для формування спільної ідентичності Євросоюзу є «винайдення традиції». У тому сенсі, що «винайдена традиція» означає певний тип суспільної практики ритуального чи символічного характеру, який регулюється загальноприйнятими правилами, мета яких – індоктринація певних цінностей чи норм поведінки шляхом повторення. Наявність такої практики автоматично вимагає зв'язку з минулим, континуїтету, який забезпечується апеляцією до відповідного історичного досвіду [35].

Водночас А. Мартинов зауважує проблемність історичного континуїтету європейської спільноти. У процесі європейської інтеграції виопуклюються проблеми «громадянського» та «етнічного» націоналізмів, які наголошують відповідно на загальнополітичних або «кровних» критеріях групової ідентифікації. Нагадаємо, що наприкінці 1990-х рр. Рада Європи з метою реалізації чергового проекту творення «винайдених традицій» та

«уявної спільної європейської спільноти» запропонувала основну увагу приділити викладанню саме європейської історії, а не національної історії. Однак цей проект фактично так і не був реалізований, оскільки на заваді стали національні інтереси європейських держав, які полягали у збереженні власної колективної ідентичності [16, с.324–325].

Очевидно не випадково у формуванні європейської ідентичності особливої ролі набуває символічна репрезентація спільної політики, оскільки символи та традиції виступають атрибутами ідентичності та способами її активної підтримки [36, с.70–114]. Йдеться передусім про впізнавані символи Європи: прапор (офіційний символ ЄС з 1986 р.), гімн Євросоюзу (вступ до «Оди радості» – фрагмент 9-ої симфонії Бетховена на слова Шиллера). Певну роль у цьому контексті відіграє також менш впізнавана символічна репрезентація: день Європи – 9 травня (у 1950 р. 9 травня Р. Шуман виступив з декларацією щодо об'єднання «вільних націй Європи»), девіз «Єдність у різноманітності» (з латини «*In varietate concordia*»), спільна валюта, спільний мережевий домен («eu» з 2005 р.) [37, с.86].

Сучасний світ стає «нестримним», неконтрольованим. Відтак, досліджуючи процес глобалізації, Е. Гідденс підкреслює, що «нестримний світ диктує нестримне реагування, нестримну відповідь культур». Дослідник говорить про зовсім нове культурне явище – «глобальне космополітичне суспільство» – і відповідно формування нових глобальних космополітичних культурних ідентичностей [38, с.134]. Водночас стара структура культурного реагування з ними не справляється, культурні ідентичності змінилися, але ми звикли до старих культурних інституцій – «інституцій-мушлей»: «Ми продовжуємо говорити про націю, сім'ю, працю, традицію, природу таким штибом, неначе вони залишилися такими самими, що і в минулому. Але ж вони не такі. Зовнішня шкаралупа залишається, та внутрішньо вони змінилися... Це інституції, які стали неадекватними тим завданням, що вони їх покликані виконувати» [39].

Зауважимо, що багато дослідників, для яких реальність Європи як континенту і простору культурної й політичної спільноти є безсумнівною, водночас вважають, що європейська ідентичність є фікцією [2, с.158]. Власне обґрунтування позиції частини європейських дослідників щодо сумнівності існування європейської ідентичності на сучасному етапі (поділяючи їх точку зору) подає українська дослідниця Н. Пелагеша. По-перше, для зникнення національних ідентичностей країн-членів мають знову ж таки зникнути основні «породжувачі» національної ідентичності – кордони національних держав (щоб не було образу «іншого», який існує за кордоном), а така перспектива видається малоімовірною. «Можемо констатувати, – зауважує авторка, – що в ЄС зникли тільки економічні кордони, а про зникнення державних (національних та адміністративних) говорити зарано, навіть за умов існування Шенгенської зони» [9, с.67]. По-друге, потрібна повна уніфікація соціокультурного простору ЄС – виникнення (конструювання) спільної історії, міфології, традицій (як це відбувалось за часів становлення національних ідентичностей європейських націй в межах їх територій). На даному етапі, на думку дослідниці, це є неможливим навіть теоретично. Відтак, висновуючи, авторка зазначає, що поява єдиної європейської ідентичності на зразок національної, тобто такої, яка замінить існуючі в ЄС національні ідентичності, є неможливою.

Натомість прихильник ідеї космополітичної Європи німецький соціолог і політичний філософ У. Бек зауважує, що загалом, у форматі побудови, розширення та зміцнення внутрішніх устоїв загальноєвропейського дому – Європейського Союзу – «космополітична Європа повинна підтримувати співіснування етнічних, національних, релігійних і політичних ідентичностей і культур, незважаючи на національні кордони, спираючись на конституційні принципи терпимості» [40, с.255].

Відповідно до космополітичної парадигми, сучасне суспільство вступило у процес формування єдиної планетарної організації, де окремі країни та народи втрачають статус автономних самодостатніх одиниць.

«Космополітична Європа, підкреслює автор, – це Європа, яка веде моральну, політичну, економічну й історичну боротьбу за примирення» [40, с.249]. Відповідно, сучасна європейська ідентичність з точки зору її конструювання може будуватися як ідентичність космополітична. На думку У. Бека новою ідеєю після комунізму та неолібералізму в умовах глобалізації має розвинутиися ідея космополітизму, який відкидає ідею існування людства як поліетнічної та багатонаціональної цілісності й стоїть на позиціях перетворення його в доволі невиразно-одноманітне, як співіснування та взаємодію численних ідентичностей. Переважна більшість дослідників тлумачить космополітизм як ідеологію так званого «світового громадянства».

Водночас, як підкреслює Р. Дарендорф, космополітизм встановлює надзвичайно абстрактні зв'язки, про які не можна напевно сказати, що вони можуть дати точку опори. Відтак, «хоч як би гарно говорили про космополітичне суспільство, виникає питання, які лігатури воно створює, чи воно взагалі згуртоване» [3, с.102].

В умовах глобалізації посилюється взаємозалежність світової спільноти, що знаходить відображення на традиційних національно-культурних ідентичностях. Нині поступово стираються кордони між державами, переосмислюється поняття «громадянство» та «держава». Зв'язки громадян із національними державами стають слабшими, а європейська спільнота поступово перетворюється на космополітичне суспільство зі спільним європейським громадянством [41, с.39].

Протягом століть країни різними способами намагалися зберегти свою гомогенність, використовуючи для цього широке розмаїття методів: базували національну ідентичність на релігії, мові, крові чи расі. Концепт нації, однак, завжди слугував головним методом досягнення даної мети [41, с.40]. Попри це, жодна з держав європейської спільноти не є повністю однорідною, хоча може виступати більш або менш гомогенною. Відтак населення ЄС є гетерогенним: його складають люди, що спілкуються різними мовами, мають різні традиції, сповідують різні релігії, мають різну

національну приналежність. Про «європейські іншості», утворені нездоланною множинністю самої Європи як перехрестя культур, мов, звичаїв та складними зв'язками Європи з рештою світу, говорить М. Крепон [42]. На думку автора, ці іншості визначають гетерогенний характер європейської ідентичності, а розвиток цієї гетерогенної ідентичності є єдиною можливою політичною та культурною перспективою об'єднаної Європи.

Серед структурних елементів та механізмів конструювання європейської ідентичності увиразнюються такі: розвиток громадянства; створення наднаціонального символічного простору ЄС; формування загальноєвропейського інформаційно-комунікативного простору; здійснення політики європейської колективної пам'яті та розвиток наднаціональної системи бібліотек; наднаціональна культурна політика; наднаціональна мовна політика з метою створення *lingua franca* для об'єднаної спільноти; наднаціональна освітня та спортивна політики ЄС як чинники згуртування спільноти [9, с.68].

Отже, варто враховувати складність, багатовимірність і множинність, динамічність і діалогічність характеру будь-якої ідентичності, узалежненість останньої від конкретної ситуації та темпоральності, зовнішніх чинників тощо. Суттєвим є форматування європейської ідентичності в умовах кардинального перевлаштування геополітичного порядку. Європейська ідентичність виступає як особливий культурний маркер, який фіксує чи надає особливої символічної форми розрізненню чи ототожненню в контексті соціальної взаємодії/комунікації. Очевидно, що вельми складним і суперечливим утворенням постає конструкт європейської ідентичності на когнітивному рівні, у сукупності ціннісних уявлень, що характеризують масову свідомість (адже розмови про будь-яку ідентичність можливі лише за наявності конкретного свідомого суб'єкта, носія певної свідомості, що ідентифікує себе з цією ідеєю ідентичності).

Специфіка європейської ідентичності полягає в увиразненні своєрідної подвійної характеристики чи існуванні подвійної, але узалежненої, ієрархії: з

одного боку, – національної ідентичності з відповідними ціннісно-нормативними ознаками та національною детермінованістю культурного простору, з іншого, – наднаціональної спільноти з формуванням своєрідного соціокультурного простору. Очевидно таке поєднання / підпорядкування провокує мутацію глибинних структур національної ідентичності та своєрідність форматування ідентичності європейської. При цьому вагомим є те, що національний простір включає в себе «загальнолюдські», універсальні елементи, але в кожному окремому культурному просторі вони будуть займати особливе місце [43, с.90–91].

Логіка формування наднаціональної ідентичності потребує врахування відмінності фаз модернізаційних процесів різних держав, що обумовлює в свою чергу, різні комплекси завдань. Порушена проблема вимагає додаткового вивчення, з огляду на те, що потреба в ідентичності (а зокрема й у збереженні цілісності та самобутності окремої групи) за певних умов може стати істотним чинником міжетнічних чи інших суперечностей та конфліктів, у тому числі й на території Європи.

З огляду на прискорений розвиток комунікативних зв'язків, дифузних міжнаціональних процесів, що підсилює міграції народів, взаємопроникнення та злиття культур, на нашу думку, нова спільна європейська ідентичність може існувати лише як плюралістична, мультикультурна ідентичність. Ця «множинна», «комплексна», за словами К. Хюбнера [44, с.293–294], ідентичність складніша, включає локальні, регіональні, національні та наднаціональні елементи і цементується лише спільними демократичними цінностями. У конструктивістських відмінах європейської ідентичності вона є продуктом життя спільноти в окресленому матеріально-символічному просторі, характер якому надають європейські еліти, які пропонують «нові» предмети ідентифікації» [2, с.167].

Усвідомлюючи те, що європейська культура всередині себе надзвичайно національно мозаїчна та увиразнюється певним «ціннісним розщепленням» в умовах культурної кризи, на нашу думку, основою

формування спільної ідентичності європейців все ж має стати пошук спільних європейських цінностей. Оскільки саме поле ціннісних значень увиразнює буттєві смисли ідентичності; ціннісні орієнтації є підґрунтям формування спільної ідентичності європейців. Зміна дискурсів неминуче призводить до структурування уявлень про європейську ідентичність. Зокрема набір ситуативних ідентифікаційних характеристик викристалізовується у процесі комунікації.

Загалом сьогодні йдеться про незавершеність процесу формування європейської ідентичності (як на теоретико-концептуальному рівні, так і на рівні утвердження особливої наднаціональної структури).

Список використаних джерел та літератури

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. [О. И. Шкаратана](#). – М. : [ГУ ВШЭ](#), 2000. – 608 с.
2. Szwed R. Konstruowanie tożsamości europejskiej / R. Szwed // Dylematy tożsamości zbiorowych. Przyczynek do rozważań nad tożsamością ukraińską, polską i europejską / Redakcja: Robert Szwed. – Lublin : KUL, 2007. – S. 158–175.
3. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою. Лекції на тему пошуку свободи в ХХІ столітті / Ральф Дарендорф ; [пер. з нім. Анастасії Орган]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 109 с.
4. Бек У. Что такое глобализация?: Ошибки глобализма – ответы на глобализацию [Текст] / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева и В. Седельника. – М. : Прогресс-традиция, 2001. – 303 с.
5. Уткин А. М. Глобализация: процесс и осмысление / А. М. Уткин. – М. : Логос, 2001. – 254 с.
6. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; [пер. Е. Руткевич]. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.

7. Яхтенфукс М. Урядування та створення інститутів / Маркус Яхтенфукс, Беата Колер-Кох // Європейська інтеграція / [уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох ; пер. з нім. М. Яковлєва]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 394 с.
8. Гібернау М. Ідентичність нації / М. Гібернау. – К. : Темпора, 2012. – 304 с.
9. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелагеша. – К. : НІСД, 2008. – 288 с.
10. Філіпчук В. О. Європейська ідентичність: методологічні підходи тлумачення та особливості змістовного наповнення / В. О. Філіпчук // Теорія та практика державного управління : Зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – Вип. 3 (42).
11. Костенко Н. Культурные идентичности: превращения и признания / Н. Костенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №4. – С. 72–74.
12. Мартьянов В. С. Конфликты идентичностей в современном мире: о справедливости иерархических и плюралистических стратегий урегулирования [Електронний ресурс] / В. С. Мартьянов // Дискурс-Пи. Научно-практический альманах. – Екатеринбург, 2005. – № 5. – С. 15–18. – Режим доступу: <http://discourse-pm.ur.ru/avtor5/martianovvs.php>.
13. Горенко О. М. Прагматика європейського досвіду як методологічна проблема історіописання / О. М. Горенко. – К. : Інститут історії України НАН України, 2011. – 264 с.
14. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність / Оля Гнатюк ; Авторизований пер. з польськ. – К. : Критика, 2005. – 528 с.
15. Хашиєва Л. В. Європейська ідентичність як чинник євроінтеграції: Об'єднана Європа чи Європа націй? / Л. В. Хашиєва // Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – Вип. 3 (46).

16. Мартинов А. Ю. Українська історична ідентичність у загальноєвропейському контексті: спільні риси та особливості / А. Ю. Мартинов // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий зб. наук. пр. / відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2012. – Вип. 21. – С. 314–331.
17. Besier G. Das Europa der Diktatoren. Eine neue Geschichte des 20. Jahrhunderts / G. Besier. – München : Deutsche Verlags Anstalt, 2006. – 879 s.
18. Elm R. Europäische Identität: Paradigmen und Methodenfragen / R. Elm. – Berlin : Nomos Verlag, 2002. – 318 s.
19. Kaeble H. Europäer über Europa. Die Entstehung des europäischen Selbstverständlichen im 19. und 20. Jahrhundert / H. Kaeble. – Frankfurt am Meine : Campus Verlag, 2001. – 268 s.
20. Brunn G. Die europäische Einigung von 1945 bis Heute / G. Brunn. – Stuttgart : Verlag Philipp Reclam, 2009. – 339 s.
21. Pichler F. European Identity: Conceptual Approaches / F. Pichler, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cinefogo.cuni.cz>
22. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт ; [пер. з англ. П. Таращука]. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
23. Козловець М. А. Європейська ідентичність: уніфікація чи «єдність у розмаїтті»? / М. А. Козловець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 37. – С. 72–86.
24. Zagar M. Enlargement – in Search for Identity [Електронний ресурс] / M. Zagar – Режим доступу: <http://www.jrc.es/projects/enlargement/FuturesEnlargement/Bled-01-11/Presentations/zagar.pdf>
25. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; пер. с англ. А. Башкирова. – М. : ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004.
26. Крепон М. Європейські іншості / Марк Крепон ; пер. С. Йосипенка // Філософська думка. – № 1. – 2010. – С. 89–99.

27. Bacik G. A Discussion on Ethnic Identity / G. Bacik // Alternatives. Turkish Journal of International Relations. – 2002. – Vol.1. – №. 1.
28. История средних веков: В 2 т. / Под ред. Карпова С. П. – М. : Изд-во МГУ, Печатные традиции, 2008. – Т. 2: Раннее новое время. – 432 с.
29. Вояковський Д. Ментальні кордони в Європі без кордонів / Даріуш Вояковський ; [пер. з польськ. В. Ф. Саган]. – К. : Ніка-Центр, 2012 . – 320 с.
30. Толкачов О. Європейська ідентичність України [Електронний ресурс] / О. Толкачов. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/236196.html>
31. Куц Г. М. Ідентичність соціальна та індивідуальна: політологічна експлікація / Г. М. Куц // Сучасне суспільство: політологічні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 48–67.
32. Гладяк Т. Європейська ідентичність у документах Євросоюзу [Електронний ресурс] / Т. Гладяк. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/personal/mdlviv/visnyk/15/identycznistj.html>
33. Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції / Є. Б. Тихомирова // Наукові записки. – Т. 45 : Політичні науки. – 2005. – С. 56–60.
34. Кільманзегг П. Г. Інтеграція та демократія / Петер Граф Кільманзегг // Європейська інтеграція / [уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох ; пер. з нім. М. Яковлєва]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 33–50.
35. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
36. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / П. Коннертон ; [пер. з англ. С. Шліпченко]. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 180 с.
37. Семененко И. С. Метаморфозы европейской идентичности / И. С. Семененко // Полис. – 2008. – № 3. – С. 80–96.
38. Титар О. В. Концепт «глобалізація» у контексті національних та регіональних культур: Слобожанщина в глобалізованому світі / О. В. Титар

// Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2014. – Вип. 8. – С. 132–135.

39. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь [Текст] / Э. Гидденс. – М. : Весь мир, 2004. – 120 с.

40. Бек У. Космополитическое мировоззрение / У. Бек. – М. : Центр исследований постиндустриального общества, 2008. – 336 с.

41. Подаєнко Ю. Л. Космополітизм в політичній теорії / Ю. Л. Подаєнко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Сер.: «Політологія». – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П.Могили, 2009. – Т. 110. – Вип. 97. – С. 39–44.

42. Крепон М. Європейські іншості / Марк Крепон; пер. з фр., післямова та прим. О. Йосипенко. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2011. – 184 с.

43. Гудков Д. К. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. К. Гудков. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 288 с.

44. Хюбнер К. Нация: от забвения к возрождению / Курт Хюбнер; [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. – М. : Канон+, 2001. – 400 с.

EUROPEAN IDENTITY: STRUCTURING OF THE SEMANTIC SPACE

Recently there has been an increased interest in general subject of European identity. The article investigates the causes of actualization of the problem; substantiates the use of the concept; regarded its interpretation in the regulatory and the legal framework of the European Union; comprehended the nature and mechanisms of creation. Interpretive scheme is proposed to define the process of creating the European identity.

Keywords: *identity, European identity, national identity, European Union, globalization, values.*

ЕВРОПЕЙСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: СТРУКТУРИРОВАНИЕ СМЫСЛОВОГО ПРОСТРАНСТВА

В последнее время наблюдается повышенный интерес к общей тематике европейской идентичности. В статье выясняются причины актуализации проблемы; обосновывается использование концепта; рассматривается его трактовка в нормативно-правовом поле Европейского Союза; осмысливается характер и механизмы создания. Предлагается интерпретационная схема для определения процессов создания европейской идентичности.

Ключевые слова: *идентичность, европейская идентичность, национальная идентичность, Европейский Союз, глобализация, ценности.*